

ТРАНСФОРМУВАННЯ СЛОВОФОРМ ЗА ЇХ СПОНТАННОГО ТВОРЕННЯ В ПРЯМОМУ ТЕЛЕТЕТЕРІ: ВІДПРИКМЕТНИКОВІ ПРИСЛІВНИКИ

Анатолій Капелюшний

Львівський національний університет імені Івана Франка

вул. Генерала Чупринки, 49, 79044, Львів, Україна

e-mail: anatoliykapelushnyj@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0001-8998-7857>

У статті проаналізовано спроби трансформування словоформ за їх спонтанного творення у телевізійному мовленні наживо. Особливу увагу приділено відприкметниковим прислівникам, різним формам ступенів їх порівняння, аналізу специфіки їх уживання, методам поліпшення журналістського тексту через уникнення негативних інтерференцій під час телевізійного мовлення наживо.

Ключові слова: телебачення, прямий ефір, тележурналіст, мовлення телевізійних журналістів, трансформування, інтерференція, прислівники, відприкметникові прислівники, форми ступенів порівняння.

1. Постановка проблеми.

Досліджуючи трансформування словоформ за їх спонтанного творення в прямому телеетері, ми особливу увагу приділили аналізу відприкметникових прислівників насамперед тому, що на прикладі форм прислівників легше простежити загальні тенденції в їх [форм] трансформації. Це передовсім пов'язано з тим, що прислівники не обтяжені багатьма різними формами та їх варіантами, що виникають у процесі словозміни майже будь-якого іншого класу самостійних слів. І водночас адвербіативи дають змогу докладніше проаналізувати семантико-граматичну структуру мовлення.

2. Теоретичне підґрунтя. Аналіз останніх досліджень та публікацій.

Проблеми використання відприкметникових прислівників «загалом явище адвербіалізації в українській мові» розглядали, як зазначає, наприклад, один з відомих дослідників цього явища Г. Гримашевич, знані вчені Й. Андерш, С. Бевзенко, О. Безпояско, П. Білоусенко, М. Вербовий, А. Висоцький, І. Вихованець, К. Городенська, Л. Гумецька, І. Даценко, В. Дем'янчук, Т. Довга, І. Мариненко, Т. Ніколашина, В. Німчук, В. Русанівський, С. Самойленко, І. Уздиган, В. Франчук, Г. Ярун та ін.¹

¹ Гримашевич, Г. (2013) «Відприкметникові прислівники в українських діалектах», *Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету ім. І. Огієнка. Філологічні науки*, вип. 31, с. 39.

Проте Г. Гримашевич приділяє пильну увагу саме аналізу адвербіативів, зафіксованих в українських діалектах. Деякі аспекти граматичних трансформацій адвербіативів розглянуто в працях М. Галюк² та К. Городенської³. Та загалом у жодній з праць не розглянуто трансформування адвербіативів під час спонтанного мовлення, а тим більше під час спонтанного мовлення тележурналістів у прямому етері. Про граматичні трансформації під час спонтанного мовлення пише у своєму дослідженні І. Цар, яка, зокрема, зазначає: «Зміни в граматичній структурі усного повсякденного мовлення зумовлені, по-перше спонтанністю, непередбачуваністю, по-друге, значною емоційністю мовлення, прагненням... якнайточніше виразити свою думку в найкоротшій формі»⁴. На думку вченої, «вивчення структури спонтанного молодіжного мовлення уможливить розуміння складних мовно-мисленнєвих процесів молоді в контексті впливу соціокультурного середовища»⁵. Трансформації граматичних форм більш чи менш докладно досліджували Л. Бархударов, Л.Латишев, Т. Левицька, А. Фітерман, В. Комісаров, Я. Рецкер. Особливо рельєфно окреслено деякі аспекти, про які ми тут скажемо пізніше, в праці Г. Пехник⁶.

3. Методологічна основа дослідження.

Основним методом, який ми використовуємо, є спостереження за мовленням тележурналістів наживо. Ми застосували під час дослідження методи порівняльного аналізу і зіставлення теоретичних положень з деяких праць мовознавців і журналістикознавців, а також із журналістських текстів. Ми проаналізували явище трансформування слів за їх спонтанного творення в прямому телеетері на прикладах уживання відприкметникових прислівників у мовленні журналістів телеканалів 1+1, 2+2, УНІАН ТБ, 5-й, Прямий, 24-й, СТБ, Наш, ТРК Україна, Футбол 1, Футбол 2, Футбол 3 впродовж 2019-2020 років. На цих каналах у випусках теленовін, у трансляціях спортивних подій наживо журналісти, ведучі, коментатори широко вдаються до спонтанного мовлення в прямому етері.

4. Виклад основного матеріалу дослідження.

Найбільш прикметним є те, що всі дослідження проблем трансформації граматичних форм стосуються більшою чи меншою мірою перекладознавства. Тобто йдеться про граматичні трансформації, до яких вдається перекладач, коли відтворює оригінал засобами іншої мови. Тому, на перший погляд, було б логічним, якби в прямоетерному мовленні телевізійних журналістів переважали трансформації, пов'язані з перекладом із внутрішнього мовлення на зовнішнє в тих випадках, коли природним для цього тележурналіста є російськомовне внутрішнє мовлення (що, як відомо, виконує роль мислення). І він, відтворюючи, інтерпретуючи, перекладаючи текст з

² Галюк, М. (2007–2008), «Словотвірна семантика прислівників, мотивованих відносними прикметниками», *Українські студії*, № 8–9, с. 118–125.

³ Вихованець, І., Городенська, К. (2004), *Теоретична морфологія української мови: Академічна граматики української мови*, Пульсари, Київ, 400 с.

⁴ Цар, І. (2018), *Українське повсякденне мовлення в міському молодіжному середовищі: структура і функціонування*, Дис. на здобуття ступеня канд. філол. наук (доктора філософії), Інститут української мови НАНУ, Київ, с. 101.

⁵ Цар, І. (2018), *Українське повсякденне мовлення в міському молодіжному середовищі: структура і функціонування*, Дис. на здобуття ступеня канд. філол. наук (доктора філософії), Інститут української мови НАНУ, Київ, с. 102.

⁶ Пехник, Г. (2014), «Трансформації у перекладах Григорія Кочура», *Іноземна філологія*, вип. 127, ч. 2, с. 150-156.

внутрішнього російськомовного мовлення на зовнішнє україномовне, припускається несвідомих трансформувань граматичних форм. Ясна річ, так часто й трапляється в деяких випадках уживання відмінкових форм. Проте цього не можна зауважити у використанні наживо згаданих тут адвербіативів. Ми, наприклад, виявили тільки один випадок такої трансформації: *Сáме смішне, сказали, що цю дату зробили вихідним днем* (24. – 2019. – 1 січня). І ще один такий випадок більшою мірою пов'язаний із субстантивацією, а не з адвербіалізацією: *Сáме головне сказав Мауріціо Сарі на прес-конференції* (Футбол 1. – 2019. – 27 лютого). Таким чином, доходимо висновку, що нині наявні дослідження проблем трансформації граматичних форм у мовленні тільки певною мірою можуть відображати ці процеси всередині однієї мови.

Водночас будь-які «трансформації в «чистому вигляді» трапляються рідко, є змішаними»⁷. Г. Пехник особливо підкреслює значення інтерференції як різновиду трансформації⁸. В. Карабан, О. Борисова, Б. Колодій, К. Кузьміна до граматичних трансформацій відносять негативну інтерференцію і звужувальну інтерференцію⁹. На думку Г. Пехник, уникнути непотрібних трансформацій можна лише «завдяки своєму чуттю мови та вживанню найхарактерніших в тій чи тій ситуації для української мови слів, синтаксичних конструкцій, типів речень»¹⁰.

Виразну тенденцію ми також можемо зауважити у трансформуванні різних типів граматичних форм. Зокрема, негативна інтерференція здебільшого характерна для форм компаративу прислівників: *Більш докладніше розповімо у сюжеті наших журналістів* (24. – 2019. – 13 січня); *Давайте більше детальніше про те, що він обіцяв* (24. – 2019. – 29 січня); *Після обіду буде трохи більш сонячніше* (24. – 2019. – 31 березня); *Там вже буде більш детальніше інформація* (24. – 2019. – 31 березня); *Більш детальніше вже після двадцятої* (24. – 2019. – 31 березня); *Це було зроблено, щоб «Аякс» спокійніше і більш свіжіше почувався в першій грі* (Футбол 2. – 2019. – 8 травня); *Якщо говорити більш глибше, розділяє [команди] більша гострота «Динамо»* (2+2. – 2019. – 11 травня); *Якщо говорити більш конкретніше* (Футбол 1. – 2019. – 12 травня); *Більш детальніше – вже о дев'ятнадцятій в «Часі новин»* (5-й. – 2019. – 22 червня); *Більш гостріше грає «Валенсія»* (Футбол 1. – 2019. – 17 серпня); *Які дані, нам скажуть більш конкретніше завтра* (24. – 2019. – 26 серпня); *Про це вже більш конкретніше розповість моя колега Ольга Кошеленко* (1+1. – 2019. – 29 серпня); *Більш детальніше про візит Президента до Польщі ми розпитаємо у Богдана Цюпина* (24. – 2019. – 31 серпня); *Більш конкретніше – давайте послухаємо* (24. – 2019. – 5 вересня); *Хотілося б поговорити за твій гол більш детальніше* (Футбол 1. – 2019. – 12 вересня); *Вони зверталися до Зеленського набагато більш агресивніше* (Наш. – 2019. – 21 листопада); *Зараз ми цей епізод більш детальніше подивимося* (Футбол 1. – 2019. – 10 грудня); *Про це ми вже розповімо більш детальніше завтра*

⁷ Пехник, Г. (2014), «Трансформації у перекладах Григорія Кочура», *Іноземна філологія*, вип. 127, ч. 2, с. 151.

⁸ Пехник, Г. (2014), «Трансформації у перекладах Григорія Кочура», *Іноземна філологія*, вип. 127, ч. 2, с. 155.

⁹ Карабан, В., Борисова, О., Колодій, Б., Кузьміна, К. (2003), *Попередження інтерференції мови оригіналу в перекладі (вибрані граматичні та лексичні проблеми перекладу з української мови на англійську): Навчальний посібник*, Нова книга, Вінниця, с. 10.

¹⁰ Пехник, Г. (2014), «Трансформації у перекладах Григорія Кочура», *Іноземна філологія*, вип. 127, ч. 2, с. 155.

(СТБ. – 2020. – 9 січня); В Кабміні спекотно, не менш спекотніше в Офісі Президента (Наш. – 2020. – 1 лютого); Про це хотів вас більш детально запитати (24. – 2020. – 26 березня); Я хочу це більш детально обговорити (24. – 2020. – 21 квітня); Поки що буде більш вільніше (1+1. – 2020. – 25 травня); Розкажи більш детально, коли вийшли люди на протести (24. – 2020. – 10 серпня); Команда більш рівніше, більш стабільніше пройшла сезон (Футбол 1. – 2020. – 14 серпня); Можете розказати про це більш детально? (24. – 2020. – 24 серпня); Намагаються більш простіше грати українці перед власними воротами (ТРК Україна. – 2020. – 10 жовтня); Тут потроху стає більш жвавіше (24. – 2020. – 25 жовтня); В наступному випуску – більш детально (24. – 2020. – 14 грудня). Причому наведені приклади виразно демонструють саме інтерференцію двох форм одного слова. Це не лише не міжмовна інтерференція, але й не внутрішньомовна з використанням форм, які мають різне значення. Це інтерференція двох форм того самого слова з тим самим граматичним значенням. Тобто йдеться про інтерференцію граматичних синонімів, а не паралельних форм. Таке накладання двох форм з тим самим граматичним значенням практично неможливе за межами відприкметникових адвербіативів і самих прикметників, які, отже, з цього погляду, утворюють своєрідний комплекс. А це пов'язано ще й із тим, що «лексичне значення будь-якого якісного прикметника може виражати означальний прислівник»¹¹. І в багатьох випадках важко розрізнити функції прикметника у формі компаратива й відприкметникового прислівника в аналогічній формі: *Чекаємо вже більш детальної інформації (Прямий. – 2019. – 29 грудня)*. Тим більше, що й функціонально, й ситуативно ці фрагменти тексту збігаються. Розбіжність лише у граматичних тонкощах визначення синтаксичних функцій. Для пересічного ж слухача (глядача) це не має жодного практичного значення. До речі, маємо яскравий приклад того, як з'ясування правильності, нормативності лише одного словосполучення у мовленні ведучих телевізійних новин сприятиме уникненню багатьох і багатьох помилок. Адже в наведених вище фрагментах журналістських текстів приблизно половина є ілюстрацією трансформування форми прислівника «докладніше». Рекомендуємо для підводок до сюжетів у новинах використовувати саме це слово, а не наближене до російськомовного «детальніше».

Є й відверто російські форми слів, уживання яких, на наш погляд, жодним чином не пов'язане з граматичними трансформаціями, зокрема й з інтерференцією: *Ігор Пердута добрався вище (Футбол 1. – 2020. – 8 липня); У реальному житті все набагато круче (24. – 2020. – 18 вересня)*. Це радше звичайні лексичні росіянізми, ніж трансформовані граматичні форми. Тобто тут можна говорити про міжмовну інтерференцію, але не граматичну, а лексичну. Маємо також окремі випадки такої лексичної інтерференції, що набирає форми лексичної надмірності – тавтології й плеоназму: *Дочекатися кінця путінського режиму буде вкрай важче (1+1. – 2020. – 19 січня); М'яч пролітає дуже вище, дуже неточно (Футбол 3. – 2020. – 20 жовтня)*, Проте знову ж таки це ніяк не пов'язане з граматичними трансформаціями в журналістському тексті, в прямоетерному мовленні. І. Цар, зокрема, так пояснює причини виникнення трансформацій у спонтанному мовленні: «Усне спонтанне мовлення, з одного боку, зумовлене соціальними характеристиками мовця, з іншого, – залежить

¹¹ Вихованець, І., Городенська, К. (2004). *Теоретична морфологія української мови: Академічна граматики української мови*, Пульсари, Київ, с. 318.

від його емоційно-психологічного стану. Окрім того, на спонтанному мовленні позначається вплив національного світогляду всіх учасників комунікації¹². Саме цей вплив національного світогляду на спонтанне мовлення телевізійних журналістів найчастіше і є вирішальним. Адже, за словами С. Т. Шабат-Савки, «відсутність моменту усвідомленого вибору певної... форми відображає тісний зв'язок мовця, його інтенції із стереотипом національного мовомислення, специфічністю використання в окремих ситуаціях мовлення готових формул, реченневих еквівалентів, якими володіють як носії літературної мови, так і діалектоносії»¹³.

Лише незначна кількість трансформацій пов'язана з формами суперлативу: *Той відчув обіцянку найбільше за інших (УНІАН ТБ. – 2019. – 7 березня)*. Окрім того, тут виразно простежуємо вплив компаративної форми на суперлатив. Це саме в компаративі міру експлікування якості подано в порівнянні. Суперлатив же передбачає найвищу міру вияву якості. І часткове накладання форм компаративних на суперлативні є виявом негативної інтерференції. Якщо навіть додати до цього одного випадку два наведені вище із росіянізмом *са́ме*, хоча принаймні один з них важко зарахувати до відприкметникової адвербіалізації, все одно дуже помітна більш ніж переконлива різниця.

5. Результати і перспективи подальших досліджень

Зважаючи на проаналізовані вище тенденції в трансформуванні словоформ за їх спонтанного творення в прямому телеетері, можемо порекомендувати телевізійним журналістам-практикам, які працюють наживо, пильнішу увагу приділяти саме тим формам, що зазнають найбільших негативних трансформацій, і просто звести їх до кількох готових формул, котрі запам'ятати з метою уникнення помилок. На наш погляд, надалі, досліджуючи згадані проблеми, варто зосередити увагу саме на аналізі окремих варіантів словотвору під час спонтанного мовлення, чітко з'ясувавши, які способи словотвору спричиняють найбільш помітні трансформації як позитивні, так і негативні.

6. Висновки

Отже, дослідивши трансформування словоформ за їх спонтанного творення в прямому телеетері, ми дійшли таких висновків:

1. Для з'ясування трансформування словоформ за їх спонтанного творення в прямому телеетері варто зосередитися саме на аналізі відприкметникових прислівників насамперед тому, що на прикладі форм прислівників легше простежити загальні тенденції в їх [форм] трансформації. Оскільки прислівники не обтяжені багатьма різними формами та їх варіантами, що виникають у процесі словозміни майже будь-якого іншого класу самостійних слів. Водночас адвербіативи дають змогу докладніше проаналізувати семантико-граматичну структуру мовлення.

2. Найбільш прикметним є те, що всі дослідження проблем трансформації граматичних форм так чи так стосуються перекладознавства. Тобто здебільшого йдеться про граматичні трансформації, до яких вдається перекладач, коли відтворює оригінал засобами іншої мови. Тому, на перший погляд, було б логічним, якби

¹² Цар, І. (2018), *Українське повсякденне мовлення в міському молодіжному середовищі: структура і функціонування*, Дис. на здобуття ступеня канд. філол. наук (доктора філософії), Інститут української мови НАНУ, Київ, с. 101.

¹³ Шабат-Савка, С. (2014), *Категорія комунікативної інтенції в українській мові: Монографія*. – Букрек, Чернівці, с. 285.

в прямоєтерному мовленні телевізійних журналістів переважали трансформації, пов'язані з перекладом із внутрішнього мовлення на зовнішнє в тих випадках, коли природним для цього тележурналіста є російськомовне внутрішнє мовлення (що, як відомо, виконує роль мислення). І він, відтворюючи, інтерпретуючи, перекладаючи текст з внутрішнього російськомовного мовлення на зовнішнє україномовне, припускається несвідомих трансформувальних граматичних форм. Ясна річ, так часто й трапляється в деяких випадках вживання відмінкових форм. Проте цього не можна зауважити у використанні наживо згаданих вище адвербіативів. Ми, наприклад, зауважили тільки один випадок такої трансформації.

3. Виразну тенденцію також можемо зауважити у трансформуванні різних типів граматичних форм. Зокрема, негативна інтерференція здебільшого характерна для форм компаративу прислівників. Причому йдеться саме про інтерференцію двох форм одного слова. Це не лише міжмовна інтерференція, але й внутрішньомовна з використанням форм, які мають різне значення. Це інтерференція двох форм того самого слова з тим самим граматичним значенням. Тобто йдеться про інтерференцію граматичних синонімів, а не паралельних форм. Таке накладання двох форм з тим самим граматичним значенням практично неможливе за межами відприкметникових адвербіативів і самих прикметників. І в багатьох випадках важко розрізнити функції прикметника у формі компаратива й відприкметникового прислівника в аналогічній формі. І функціонально, й ситуативно ці фрагменти тексту збігаються. Розбіжність лише у граматичних тонкощах визначення синтаксичних функцій. Для пересічного ж слухача (глядача) це не має жодного практичного значення. До речі, маємо яскравий приклад того, як з'ясування правильності, нормативності лише одного словосполучення у мовленні ведучих телевізійних новин сприятиме уникненню багатьох помилок.

4. Є й відверто російські форми слів, вживання яких, на наш погляд, жодним чином не пов'язане з граматичними трансформаціями, зокрема й з інтерференцією. Це зазвичай лексичні росіянізми.

5. Лише незначна кількість трансформацій пов'язана з формами суперлативу. Окрім того, тут виразно простежуємо вплив компаративної форми на суперлатив. Це саме в компаративі міру експлікування якості подано в порівнянні. Суперлатив же передбачає найвищу міру вияву якості. І часткове накладання форм компаративних на суперлативні є виявом негативної інтерференції.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Вихованець, І., Городенська, К. (2004), *Теоретична морфологія української мови: Академічна граматики української мови*, Пульсари, Київ, 400 с.
2. Галюк, М. (2007–2008), «Словотвірна семантика прислівників, мотивованих відносними прикметниками», *Українські студії*, № 8–9, с. 118–125.
3. Гримашевич, Г. (2013) «Відприкметникові прислівники в українських діалектах», *Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Філологічні науки*, вип. 31, с. 39-42.
4. Карабан, В., Борисова, О., Колодій, Б., Кузьміна, К. (2003), *Попередження інтерференції мови оригіналу в перекладі (вибрані граматичні та лексичні проблеми*

- перекладу з української мови на англійську): *Навчальний посібник*, Нова книга, Вінниця, 208 с.
5. Пехник, Г. (2014), «Трансформації у перекладах Григорія Кочура», *Іноземна філологія*, вип. 127, ч. 2, с. 150-156.
 6. Цар, І. (2018), *Українське повсякденне мовлення в міському молодіжному середовищі: структура і функціонування*, Дис. на здобуття ступеня канд. філол. наук (доктора філософії), Інститут української мови НАНУ, Київ, 251 с.
 7. Шабат-Савка, С. (2014), *Категорія комунікативної інтенції в українській мові: Монографія*. – Букрек, Чернівці, 412 с.

REFERENCES

1. Vykhovanets, I.R., Horodenska, K.G. (2004), *Theoretical morphology of Ukrainian: Academic grammar of Ukrainian*, Pulsary, Kyiv, 400 p.
2. Halyuk, M. (2007–2008), «Word-forming semantics of adverbs, motivated by relative adjectives», *Ukrayinski studiyi*, № 8–9, p. 118–125.
3. Hrymashevych, H. (2013) «Adjective adverbs in Ukrainian dialects», *Naukovi pratsi of Ivan Ohiyenko National University of Kamyanets-Podilskyi. Filologichni nauky*, is. 31, p. 39-42.
4. Karaban, V., Borysova, O., Kolodiy, B., Kuzmina, K. (2003), *Prevention of interference of the original language in translation (selected grammatical and lexical problems of translation from Ukrainian into English): Text-book*, Nova knyha, Vinnytsia, 208 p.
5. Pekhnyk H. (2014), «Transformations in Hryhoriy Kochur's translations», *Inozemna filologiya*, is. 127. Pt. 2. P. 150-156).
6. Tsar, I. (2018), *Ukrainian everyday broadcasting in the urban youth environment: structure and functioning*, PhD diss. (philol. sci.), Institute of Ukrainian Language of National Academia of Science of Ukraine, Kyiv, 251 p.
7. Shabat-Savka, S. (2014), *Category of communicative intention in the Ukrainian language: Monograph*, Bukrek, Chernivtsi, 412 p.

TRANSFORMATION OF WORD-FORMS DURING THEIR SPONTANEOUS CREATION IN LIVE TELEVISION BROADCASTING: ADJECTIVES ADVERBS

Anatoliy Kapelyushnyi

*Ivan Franko National University of Lviv,
Generala Chuprynky Str. 49, 79044, Lviv, Ukraine
e-mail: anatoliykapelushnyi@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0001-8998-7857>*

The article analyzes transformation of word-forms during spontaneous creation in live television broadcasting. Particular attention is paid to adjectives adverbs. The specific properties of adverbs makes it easier to trace general trends in their transformations, because adverbs are not burdened with many different forms and their variations, that occur in the process of word change of some other class of words at the same time adverbialives allow to analyze in more detail the semantical and grammatical structure of speech.

The main method we use is to observe the speech of live TV journalist, we used during the study methods of comparative analysis of comparison of theoretical positions from the work of individual linguists and journalists. Our objective is to trace these transformations and develop a certain attitude towards them in our researches of the language of the media and practicing journalists to support positive trends in the development of the broadcasting on TV and give recommendations for overcoming certain negative trends. All studies of the problems of transformation of grammatical forms in different ways relate to translation studies, mostly investigate the grammatical transformations, that the translator resorted to, when reproducing the original by means of another language.

At first glance, it would be logical, if the live speech of television journalists was dominated by transformations? Associated with the translation from internal to foreign broadcasting in cases where natural for this TV journalists is Russian-speaking internal broadcasting and he reproducing the text from internal Russian-speaking. The transformation of grammatical forms however this cannot be seen in the live use of adverbialives.

An interesting trend can also be seen in the transformation of different types of grammatical forms. In particular, negative interference is mostly characteristic of the forms of corporate adverbs. Forms of the same word with the same grammatical meaning is such overlapping of two forms of the same grammatical meaning is practically impossible outside of adjectives adverbial and adjectives themselves. Only a small number of transformations are associated with the forms of superlatives.

Key words: television, live broadcast, television journalist, broadcasts of television journalists, transformation, interference, adjectives, forms of degrees of comparison of adverbs.